

РОЗДІЛ V

Гроші, фінанси та кредит

УДК 336.

Микола Карлін – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Суть, структура та механізм функціонування кліматичних фінансів

У статті визначено такий важливий складник екологічної економіки на глобальному, макроекономічному, регіональному та територіальному рівнях, як кліматичні фінанси; проаналізовано їх структуру й механізм їх функціонування; запропоновано способи розв'язання екологічних проблем в Україні за рахунок удосконалення фінансових інструментів з урахуванням світового досвіду.

Ключові слова: екологічна економіка, кліматичні фінанси, їх структура, рівні кліматичних фінансів, функції кліматичних фінансів, механізм їх функціонування, екологічні податки, екологічні стимули.

Постановка наукової проблеми та її значення. У ХХІ ст. людство вступило в новий етап розвитку, який можна назвати катастрофічним із погляду екологічного впливу людини на природу. Тому важливо вже зараз розробити систему заходів, які б зупинили цей процес, у тому числі й фінансового плану. Для цього у фінансовій системі кожної країни доцільно виділити таку складову частину екологічної економіки, як кліматичні фінанси, за допомогою яких можна було б більш ефективно впливати на процес призупинення погіршення клімату на планеті. Подібне доцільно зробити й на глобальному рівні. Це б дало змогу більш ефективно боротися з потеплінням клімату та іншими екологічними проблемами на Землі в цілому й в окремій країні, узгоджувати зміни в кліматичних фінансах на планетарному рівні.

Аналіз дослідження цієї проблеми. Значний внесок у дослідження впливу фінансових заходів на розв'язання екологічних проблем зробили як зарубіжні, так і українські вчені. Серед них доцільно назвати таких, як В. Борейко, І. Бистряков, І. Вахович, Р. Гевко, З. Герасимчук, В. Голян, О. Губанова, Б. Данилишин, Г. Дейлі, М. Долішній, Н. Зімовчук, В. Кравців, Н. Крафтс, В. Павлов, Н. Павліха, П. Саблук, Д. Стігліц, І. Сторонянська, Дж. Сьєберт, Ю. Туниця, Дж. Фарлей, М. Хвесик, Є. Хлобистов, Л. Черчик та ін. Водночас у їхніх роботах не розроблено системи фінансових інструментів впливу на клімат, що б допомогло більш ефективно боротися з його потеплінням у сучасних умовах. А ця потреба є нагальною, оскільки як на глобальному, так і на рівні окремих країн поки не сформована система фінансових заходів, що позитивно впливають на збереження клімату. Досить часто ці заходи мають тимчасовий характер, не координуються між собою на глобальному рівні, оскільки проти таких заходів активно виступають деякі країни та транснаціональні компанії, тощо.

Мета й завдання дослідження. Мета статті – спроба визначити таку нову складову частину фінансової системи світу, як кліматичні фінанси, їх структуру та функції. Відповідно до зазначеної мети виокремлено такі **завдання:** з'ясувати суть і функції кліматичних фінансів; розробити їх структуру й механізм функціонування на різних рівнях управління; виявити наявні проблеми у використанні кліматичних фінансів як у світі, так і в Україні та можливі способи їх подолання. Важливо також дослідити особливості виведення екологічних коштів в офшори як із нашої країни, так і з інших держав.

© Карлін М., 2017

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Учені попереджають, що подальше потепління клімату на планеті навіть на один градус за Цельсієм може призвести до забруднення атмосфери додатковими 55 млрд т вуглецю до 2050 р., а це – до фатальних процесів у кліматичній системі Землі та проходження нашою планетою екологічної точки неповернення. Тому в розвинутих країнах усе більше уваги приділяється екологічній економіці, яка ставить своїм завданням урахувати екологічні фактори в економічних системах як їхню внутрішню органічну складову частину.

На наш погляд, важливим складником екологічної економіки мають стати кліматичні фінанси, що повинні охоплювати фінансові інструменти екологічного плану, що впливають на збереження й покращення клімату на планеті. Це стосується насамперед фінансових важелів впливу на збереження екології в цілому, а також фінансових інструментів боротьби з потеплінням клімату на планеті, фінансових стимулів і штрафів за дотримання законодавчо встановлених норм використання природних ресурсів, водокористування, землекористування, утилізації сміття тощо. Важливо всі ці фінансові інструменти й важелі узагальнити та розробити систему кліматичних фінансів, яка б охоплювала всі рівні управління кліматом, указані в Кіотському протоколі та в його наступних доповненнях. Причому структура кліматичних фінансів повинна охоплювати не лише геополітичний і державний рівні, а й рівень окремих регіонів, окремих громад та домогосподарств. Лише за такого підходу до визначення кліматичних фінансів вдасться досягнути синергетичного ефекту в покращенні клімату на планеті.

Виходячи з міжнародних домовленостей, улітку 2015 р. наша країна ратифікувала Протокол про стратегічну екологічну оцінку (СЕО) і разом із зобов'язаннями в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС упровадити в нашій країні Директиву 2001/42/ЄС про СЕО, обрала для себе європейську модель екологічного розвитку. Відповідно, норми й нормативи вказаних документів повинні стати основою механізму функціонування кліматичних фінансів. Проблемою є те, що з незрозумілих для екологічної громадськості причин Президент України П. Порошенко на початку листопада 2016 р. не підписав ухвалений 4 жовтня 2016 р. Верховною Радою України Закон «Про стратегічну екологічну оцінку» без умотивованих пропозицій щодо його доопрацювання [1].

Виходячи з того факту, що кліматичні фінанси є складовою частиною екологічної економіки, а відповідно, її закони та принципи визначають напрями використання цих фінансів. На жаль, необхідність забезпечення робочими місцями населення України в умовах виходу з кризи та військових дій на Донбасі змушує нашу країну приймати будь-які іноземні інвестиції, зокрема й ті, що негативно впливають на екологію та клімат. Подібне стосується й внутрішніх інвестицій, особливо в працездатних регіонах нашої держави. На нашу думку, це й стало однією з головних причин ветовання Президентом України П. Порошенком Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку».

Американським ученим Б. Коммонером сформульовано чотири закони екології [2, с. 143–144], які повинні стати й законами функціонування механізму кліматичних фінансів. Перший закон екології звучить таким чином: усе пов'язано з усім. Згідно з другим законом екології, усе кудись повинно подіватися. Третій закон означає те, що за все треба платити. Згідно з четвертим законом, природа знає краще. Іншими словами, економіка будь-якої країни повинна пристосовуватися до вимог природи, а не навпаки.

Побудова в Україні соціальної ринкової економіки вимагає дотримання її принципів. Одним із них є дотримання екологічного порядку, що означає, крім усього іншого, збереження навколишнього середовища, використання альтернативних відновлюваних джерел енергії тощо. При цьому на перший план виходить не подальше усунення завданої навколишньому середовищу шкоди, а зміна виробничих і споживчих процесів таким чином, аби така шкода не завдавалася взагалі [3, с. 71]. Щодо кліматичних фінансів подібний підхід означає необхідність, як мінімум, збереження за їх допомогою клімату на планеті, а як максимум – його покращення за допомогою механізму кліматичних фінансів. Тому загальними принципами функціонування механізму кліматичних фінансів повинні стати насамперед такі: 1) ліквідація шкоди, завданої клімату планети; 2) збереження клімату планети; 3) покращення її клімату.

Суттєвим елементом кліматичних фінансів повинні насамперед стати ті складові частини екологічного оподаткування, які спрямовані на збереження клімату планети. Насамперед це

стосується оподаткування викидів в атмосферу шкідливих речовин, які ведуть до потепління клімату на планеті. Крім того, це відносять і до забруднювачів води, землі, надр, що опосередковано впливає на погіршення кліматичних умов. Згідно з міжнародними кліматичними угодами, до 2020 р. щорічні кліматичні платежі з боку розвинутих країн країнам, що розвиваються (133 країни плюс Китай), повинні сягнути 100 млрд дол. США в рік. Поки ж вони складають 30 млрд дол. США в рік, оскільки не існує обов'язковості в їх сплаті розвинутими країнами.

Аналіз зарубіжної та української літератури з указаної проблематики дає підставу запропонувати для обговорення наукової громадськості таке визначення кліматичних фінансів: це сукупність фінансових важелів, інструментів, норм і нормативів, які сприяють збереженню й покращенню кліматичних умов із метою належного відтворення факторів виробництва та забезпечення сталого розвитку як у масштабах усього світу й груп країн, так і на рівні окремої держави, її регіону, окремої територіальної громади.

Прикладом використання кліматичних фінансів на глобальному рівні є фінансові обмеження щодо викидів вуглекислого газу в повітря. У результаті в багатьох розвинутих країнах максимально (у тому числі фінансово) скоротили видобуток та використання вугілля для виробництва електроенергії й опалювання будинків. Інакше у всіх країнах світу все частіше спостерігатиметься пекінська ситуація, коли влада Пекіна змушена періодично зупиняти заводи та суттєво обмежувати автомобільний рух, щоб зменшити рівень забруднення повітря в столиці КНР.

Для розв'язання проблем із потеплінням клімату в країні Китай планує до 2020 р. інвестувати 2,5 трлн юанів (360,7 млрд дол. США) у відновні джерела енергії. У КНР також планується збільшити частку невикопних енергоресурсів і скорочувати споживання електроенергії. Також влада Китаю планує до 2020 р. збільшити споживання сонячної енергії, розвивати гідроенергетику, вітроенергетику, геотермальну енергетику. Для збільшення споживання електроенергії за рахунок використання гідроенергетики КНР стимулює будівництво гідроелектростанцій у Лаосі на річці Меконг та експорту електроенергії з цієї країни до Китаю.

У структуру кліматичних фінансів сьогодні, як свідчить аналіз праць зарубіжних й українських авторів та практики дотримання екологічних стандартів у світі, потрібно насамперед включити такі фінансові інструменти, як екологічні податки, стимули й штрафи, а також інвестиції та кредити, що спрямовані на покращення кліматичних умов відтворення факторів виробництва на всіх рівнях (міжнародному, у межах окремої держави, регіону чи громади). У цьому плані також доцільно розглядати й кредитні пільги для тих споживачів, які купляють електромобілі та інші машини й механізми, які є сприятливими для навколишнього середовища. На нашу думку, позитивним стимулом до використання екологічного транспорту в Україні можуть стати й митні пільги для імпортерів подібного транспорту, оскільки електромобілі в нашій країні є поки достатньо дорогими для споживачів.

До структурних елементів кліматичних фінансів доцільно віднести окремі складники суспільних фінансів і фінансів домогосподарств, про що свідчить досвід Швейцарії та інших розвинутих країн, у яких існують суттєві фінансові стимули для тих підприємств і домогосподарств, які використовують нетрадиційні джерела енергії, а також фінансові штрафи у випадку неналежного використання відходів, порушення правил сортування сміття тощо.

Структурним елементом кліматичних фінансів на рівні фінансів домогосподарств можуть стати стимули до економії тепла в Україні, виходячи з досвіду європейських країн. Справа полягає в тому, що в нашій країні санітарна норма температури в житлових приміщеннях становить 18 градусів, однак у більшості квартир та будинків середньодобова температура під час опалювального сезону перевищує 20 градусів. У цілому для економії електроенергії, тепла й води населенню рекомендуються використовувати багатофазні лічильники електроенергії, терморегулятори для нагрівальних пристроїв, індивідуальні теплові пункти, установлення лічильників на воду тощо. Важливо ці процеси стимулювати з боку держави за допомогою пільгових кредитів (насамперед для об'єднань співвласників багатоквартирних будинків).

Важливим складником кліматичних фінансів повинні стати й кошти спонсорів та меценатів, спрямовані на створення належних кліматичних умов відтворення робочої сили та природи як на міжнародному рівні, так і в межах окремих країн. Тому доцільно розробити систему спеціальних стимулів (насамперед податкових), які б заохочували спонсорів та меценатів укладати свої кошти в

проекти поліпшення кліматичних умов суспільного відтворення на всіх рівнях: від глобального до мікрорівня.

Водночас кліматичні фінанси повинні включати й важелі, інструменти, норми та нормативи, спрямовані проти тих суб'єктів господарювання (держав, транснаціональних компаній, фірм окремих держав, окремих громадян, які негативно впливають своїми діями на клімат планети на всіх рівнях (в міжнародному масштабі, у межах окремої країни, її регіону, окремої громади). Передусім, це стосується впливу міжнародного співтовариства на дії транснаціональних компаній (ТНК), які в державах, що розвиваються, масово не дотримуються кліматичних умов відтворення, порушують екологічні стандарти виробництва. Це певною мірою властиве й Україні, у якій поки що переважно розвиваються застарілі галузі виробництва, які є шкідливими для збереження клімату.

Виходячи із визначення кліматичних фінансів і їх структури, можна виокремити їхні функції. Основна їх функція в сучасних умовах – забезпечення належних кліматичних умов для відтворення факторів виробництва. Іншою функцією кліматичних фінансів є зупинення потепління клімату за допомогою сукупності фінансових інструментів, які використовуються як у масштабах усього світу та груп країн, так і на рівні окремої держави, її регіону, окремої територіальної громади. Крім того, кліматичні фінанси повинні створити належні умови щодо екологічної безпеки використання природних ресурсів та екологічної безпеки в цілому.

Загострення кліматичних проблем в епоху глобалізації вимагає від світового співтовариства пошуку способів їх розв'язання. Як відзначають деякі зарубіжні вчені [4], сучасний етап розвитку глобалізації та її вплив на природокористування зумовлюють необхідність співпраці національних урядів щодо питань природокористування, недопущення світових фінансових й інших криз, які ускладнюють реалізацію цивілізаційних умов природокористування, зумовлює необхідність створення міждержавних інституцій для спільного розв'язання глобальних екологічних проблем. Відповідно, складники системи кліматичних фінансів містяться в міжнародних документах щодо збереження клімату на планеті, насамперед у Кіотському протоколі та його доповненнях. Крім того, певні нормативи щодо дотримання кліматичних умов і форми фінансово-економічної відповідальності містяться в документах Європейського Союзу, інших регіональних організацій, у багатьох міждержавних угодах між окремими країнами, в екологічних документах окремих держав тощо.

Кіотський протокол, який вступив у дію з 16.02.2005 р., запустив у використання механізм чистого розвитку (МЧР). Його суть полягає в такому: розвинута країна вкладає кошти в проект зі зниження викидів парникових газів у країні, що розвивається, та привласнює собі весь обсяг скорочень цих викидів у результаті реалізації такого проекту. За статистикою ООН, через механізм МЧР реалізовано 7,8 тис. проектів у 107 державах, у результаті чого глобальні викиди скоротилися на 1,5 млрд т (у перерахунку на CO₂). Разом із тим близько 75 % усіх цих проектів припало на чотири країни: Бразилію, КНР, Індію та Мексику [5].

Трудність розробки фінансових заходів із підтримки клімату на належному рівні на планеті ускладнюється політичним й економічним протистоянням між розвинутими країнами (уряди яких, насамперед, захищають інтереси своїх транснаціональних компаній) та розвитковими державами з питань дотримання екологічних стандартів у процесі природокористування. Це викликає спротив менш розвинутих країн, які переважно забезпечують сировиною та напівфабрикатами розвинуті країни.

У цілому глобалізація посилює позиції країн першої групи й дає їм додаткові переваги. Водночас розширення напрямів глобалізації в межах сучасного міжнародного поділу праці загрожує утруднити розвиток менш розвинутих країн. Несправедливий розподіл ефектів від глобалізації посилює загрозу конфліктів при природокористуванні на міжнародному, національному та регіональному рівнях, про що свідчать постійні конфлікти в багатьох розвиткових країнах Азії, Африки, Близького Сходу тощо. Формою розв'язання глобальних кліматичних проблем могло б стати створення єдиного Міжнародного кліматичного фонду (МКФ) під егідою ООН, замість кількох міжнародних екологічних фондів (Зеленого кліматичного фонду, Глобального екологічного фонду, Фонду для найменш розвинутих країн, Спеціального фонду для боротьби зі змінами клімату). Кошти з цього фонду повинні використовуватися, передусім, для подолання негативних кліматичних

наслідків у менш розвинутих країнах, викликаних природними й техногенними катастрофами планетарного масштабу.

Джерелами наповнення цього фонду, на наше переконання, могли б стати насамперед обов'язкові відрахування від ВВП розвинутих і середньорозвинутих країн у розмірі 0,1 %, хоча в зарубіжній економічній літературі називаються й інші джерела. Зокрема, пропонується використовувати глобальні податки на фінансові операції; податки на експорт нафти в розвинуті держави; кошти міжнародних банків розвитку; вуглецеві збори, наприклад із міжнародного транспорту; частину з прямих чи непрямих субсидій на видобуток і споживання викопного палива (їх щорічний обсяг тільки в країнах ОЕСР сягає 55–90 млрд дол. США). А екологи пропонують досить радикальний захід – відмовитися від інвестицій у цінні папери вугільного, нафтового та газового секторів. На наш погляд, остання пропозиція не може бути реалізована, оскільки ці сектори достатньо прибуткові для бізнесу. Водночас досвід перерозподілу Пенсійного (раніше – Нафтового) фонду Норвегії показує, що надприбутки від видобутку нафти та газу можна використовувати й для розвитку «зеленої економіки» в інших країнах.

Для розв'язання вказаної фінансової проблематики доцільно розглянути також питання можливості використання прогресивного світового податку на капітал, запропонованого відомим французьким ученим Т. Пікетті в роботі «Капітал в XXI столітті» [6, с. 477–478], який би міг бути спрямований у Міжнародний кліматичний фонд. Хоча запропонований ним податок стосується подолання нерівності у світі, уважаємо, що його можна було б застосувати й щодо тих компаній (насамперед транснаціональних), які порушують кліматичні умови відтворення, отримуючи за рахунок цього надприбутки. Розмір податку повинен складати 0,1 % від валового прибутку, насамперед, нафтогазових ТНК як плата за монопольне становище на міжнародному ринку.

Виходячи з вимог теорії суспільного добробуту А. Пігу, на забруднювачів навколишнього середовища потрібно накладати спеціальні підвищені податки («податок Пігу»), щоб відшкодовувати витрати держави на компенсацію населенню втрати насамперед від негативних зовнішніх екстерналій. Водночас збільшення видатків підприємств – забруднювачів навколишнього середовища змушує їх до скорочення (або до зупинення) виробництва в цьому регіоні чи країні та переведення бізнесу в менш розвинуті країни, де екологічні вимоги не такі жорсткі, як у розвинутих державах. Прикладом може бути масове виведення екологічно шкідливих підприємств із розвинутих країн у КНР у 80–90-ті р. XX ст., переведення подібних підприємств із провідних держав ЄС у нові країни – члени Євросоюзу з 01.05. 2004 р. тощо. У цьому випадку доцільно говорити про еколого-економічний парадокс Пігу (запропонований нами): підвищене оподаткування підприємств – забруднювачів навколишнього середовища змушує їх скорочувати зайнятість у розвинутих країнах, підвищуючи рівень безробіття в них. Це також призводить до зростання видатків у розвинутих країнах на допомогу безробітним, що сприяє зростанню податкового навантаження в цих державах. Виходом із цієї ситуації могло б стати використання не екологічних штрафів, а фінансових стимулів для тих підприємств, які зменшують викиди забруднювальних речовин, надання пільгових державних кредитів і гарантій на технічне переозброєння застарілих підприємств, надання їм податкових канікул на період реконструкції тощо.

Важливим чинником збереження клімату на планеті та подолання суперечностей між розвинутими державами та країнами, що розвиваються, може стати розвиток державно-приватного партнерства при природокористуванні. Державно-приватне партнерство в національній економіці, як і глобалізація світової економіки, концентрує можливості всіх учасників партнерства на досягненні суспільних цілей і відповідальності за результат. Тому ми підтримуємо тих українських учених, які пропонують до таких цілей віднести й відповідальне природокористування в інтересах суспільства, держави у їх сучасному та майбутньому розвитку [7, с. 11]. У цьому плані заслуговує на увагу досвід Старосамбірського району Львівської області, який із 2017 р. повністю переходить на використання відновних джерел електроенергії за рахунок застосування вітрових установок і сонячних батарей.

Під час розробки системи кліматичних фінансів потрібно врахувати пропозицію академіка НАН України Ю. Туниці, що треба використовувати, охороняти й відтворювати в єдиному процесі як природні ресурси, так природне життєве довкілля та його якість. А кошти на охорону й відтворення якості природного середовища та відтворення біологічно відновних ресурсів повинні акумулюватися

з прибутків від їх використання в регіональних бюджетах [2, с. 144]. Частково це вирішено у 2015 р., оскільки 80 % екологічного податку в Україні тепер зараховується до спеціального фонду місцевих бюджетів (крім екологічного податку, який стягують за утворення радіоактивних відходів). Розподіл цього податку є таким: до сільських, селищних, міських бюджетів надходить 25 %, до обласних бюджетів – 55 %, до бюджету міста Києва – 80 %.

Поряд із пошуком джерел наповнення МКФ потрібно розробити й механізм фінансового моніторингу за використанням кліматичних фінансів на всіх рівнях: на глобальному, державному, регіональному, на рівні територіальних громад. А це можливо, насамперед, у тих розвинутих країнах, у яких основні питання функціонування громад (зокрема й екологічних) передано на місцевий рівень (США, Канада, Скандинавські країни, Німеччина, Бельгія, Нідерланди, Люксембург й ін.). Тому створення об'єднаних територіальних громад в Україні та розширення їхніх прав у використанні своїх фінансів дає надію, що ОТГ із часом візьмуться й за вирішення кліматичних питань на своїх територіях. Поки ж вони вимушені займатися дорогами, ремонтом та утепленням соціальних закладів (дитячих садків, шкіл, фельдшерсько-акушерських пунктів, дільничних лікарень, клубів тощо), на які в регіональній й державній влади ніколи не вистачало коштів.

Водночас потрібно взяти під міжнародний контроль (зокрема й фінансовий) деякі форми відтворення біологічно відновних ресурсів в окремих країнах. Насамперед це стосується виробництва біоетанолу з цукрової тростини, ріпаку, інших олійних культур, із цукрового буряку тощо. Щодо цього показовим (у негативному плані) є приклад Бразилії, де налагоджено масове виробництво біоетанолу з генетично модифікованої цукрової тростини. З одного боку, це забезпечило покращення екологічної ситуації насамперед у великих містах, а з другого – під виробництво цукрової тростини відведено сотні тисяч гектарів лісів у бразильській Амазонії, знищення яких уже призводить до негативних змін клімату в Латинській Америці. Крім того, масове знищення лісів для потреб різних галузей економіки (а також для незаконного виробництва наркотиків) у країнах, які розміщені в Амазонії, може призвести в найближчий час, за оцінками багатьох зарубіжних експертів, до значного потепління клімату у всьому світі.

Викликає заперечення й відновлення експорту з України лісу-кругляку, за що наша країна зможе отримати від ЄС фінансову допомогу в розмірі 600 млн євро. Ураховуючи негативні кліматичні наслідки від незаконного вирубування лісу в Україні (особливо в Карпатах та на Поліссі), що часто відбувається під прикриттям місцевих органів влади та правопорядку, потрібно дозволити на певний період тільки санітарні рубки. Можливим кардинальним методом розв'язання вказаної проблеми міг би стати румунський варіант, де ввели кримінальну відповідальність за рубку лісу в Карпатах. Подібне доцільно запровадити в Україні й за незаконне видобування бурштину, оскільки в багатьох районах Західної України знищено тисячі гектарів лісу.

Ураховуючи все вищезазначене, як справедливо зауважують деякі українські експерти [8], «екологічним» призначенням місцевого самоврядування має стати утвердження іншого способу мислення в стосунках громади з довкіллям. Зокрема, основою такої політики щодо поводження з відходами повинно стати переконування громадян у значущості розділення відходів споживання як удома, так і на роботі. Важливо цей момент відобразити у фінансовому механізмі діяльності об'єднаних територіальних громад, оскільки сортування та переробка сміття дає значні доходи місцевим громадам у багатьох країнах ЄС. А Швеція взагалі змушена закуповувати сміття із сусідніх країн, щоб не зупиняти свої заводи з переробки сміття.

Позитивним у плані збереження довкілля є досвід Дніпропетровщини, де за допомогою ІТ-волонтерів створено екосайт, на якому можна отримати інформацію про стан довкілля в конкретному місці області, у тому числі щодо найбільших забруднювачів навколишнього середовища [9]. На інтерактивну мапу вже нанесли дані про понад 1,7 тис. об'єктів. Першими в Україні в Дніпропетровській ОДА розробили й Стратегію поводження з твердими побутовими відходами, яка вже почала втілюватися в життя в чотирьох пілотних територіях області.

Українськими вченими розроблено механізм стягнення платежів та штрафів за порушення умов водокористування [10, с. 353–355], який може бути використаний і для розробки системи платежів за порушення кліматичних умов відтворення. Ними виділяються такі основні види платежів за водокористування: за користування водними ресурсами; за питну воду, що стягується з населення; за питну воду, яку використовують промислові підприємства; штраф за порушення правил

водокористування; штраф за нераціональне використання води; штраф за скидання неочищених стічних вод; штраф за скидання недостатньо очищених стічних вод. Основна суть указаних платежів повинна полягати в тому, щоб примусити підприємства не тільки в Україні, а й у всіх інших країнах здійснювати ефективну водоохоронну діяльність, оскільки нестача води (особливо прісної) вже призводить до суттєвих кліматичних змін (практичне знищення Аральського моря) та до загострення політичних конфліктів між окремими країнами.

У Середній Азії все більше загострюється політичний конфлікт навколо доступу до води річок Сирдар'я й Амудар'я [11]. Обмеження їх стоку в результаті забору води на зрошення, насамперед в Узбекистані, породжує протистояння цієї країни з Киргизією та Таджикистаном, які хочуть розвивати гідроенергетику. До недавнього часу останні дві країни не могли знайти інвесторів для великих ГЕС, але недавно з'явилися китайські й індійські інвестори, що готові надати Киргизії та Таджикистану необхідні ресурси.

Досить складною проблемою є й контроль за ефективністю витрачання кліматичних коштів, які досить часто використовуються недостатньо ефективно як в Україні (приклад – неефективне використання кліматичних коштів від Японії на поліпшення екології в нашій державі), так і в багатьох інших країнах, у яких лише формується громадянське суспільство. Не є секретом, що значна частина таких коштів привласнюється корумпованими чиновниками та виводиться в офшори за допомогою різних тінювих схем. Тому вкрай важливе розширення механізму е-декларування на доходи всіх українських чиновників і членів їхніх родин, а не тільки на чиновників високого рангу в нашій державі.

Указаний механізм важливо доповнити змінами й до регулювання трансфертного ціноутворення, оскільки в ньому передбачені суттєві пільги для експортерів сировинних товарів з України, виробники яких отримують надприбутки, залишаючи нашу країну з екологічними проблемами, погіршуючи кліматичні умови відтворення. Особливо це стосується окупованих територій Донбасу, де видобування та реалізація вугілля, інших корисних копалин, а також металу перебуває під повним контролем вищих керівників так званих ЛНР і ДНР та їхніх російських покровителів. При цьому майже не дотримуються екологічні умови виробництва, що в майбутньому перетворить цей регіон у зону екологічного лиха.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Із наведеного вище можна зробити висновок, що кліматичні фінанси – це складова частина фінансів, які включають елементи геофінансів, суспільних фінансів окремої країни, фінансів регіону країни, фінансів локальної громади й фінансів домогосподарств.

У структуру кліматичних фінансів у сьогоденних умовах доцільно було б насамперед включити такі фінансові інструменти, як екологічні податки, стимули й штрафи, а також інвестиції та кредити, що спрямовані на покращення кліматичних умов відтворення факторів виробництва на всіх рівнях (міжнародному, у межах окремої держави, регіону чи громади).

Кліматичні фінанси повинні включати й важелі, інструменти, норми та нормативи, спрямовані проти тих суб'єктів господарювання (держав, транснаціональних компаній, фірм окремих країн, окремих громадян, які негативно впливають своїми діями на клімат планети на всіх рівнях (у міжнародному масштабі, у межах окремої держави, її регіону, окремої громади). Передусім, це стосується впливу міжнародного співтовариства на дії транснаціональних компаній (ТНК), які в країнах, що розвиваються, масово не дотримують кліматичних умов відтворення, порушують екологічні стандарти виробництва.

Формою розв'язання глобальних кліматичних проблем на планеті могло б стати створення єдиного Міжнародного кліматичного фонду (МКФ) під егідою ООН, замість кількох міжнародних екологічних фондів (Зеленого кліматичного фонду, Глобального екологічного фонду, Фонду для найменш розвинутих країн, Спеціального фонду для боротьби зі змінами клімату). Джерелами наповнення цього фонду, на нашу думку, могли б бути, насамперед, обов'язкові відрахування від ВВП розвинутих і середньорозвинутих країн у розмірі 0,1 %, хоча в зарубіжній економічній літературі наведено й інші джерела.

Досить складна проблема – контроль за ефективністю використання екологічних коштів, які досить часто використовуються недостатньо ефективно як в Україні, так і в інших державах із нерозвинутим громадянським суспільством.

Джерела та література

1. Вихрист С. Пливли, плывли, а на євробережі втопилися / С. Вихрист, О. Єднак // Дзеркало тижня. – 2016. – 10 грудня. – С.11.
2. Наукові дискусії // Регіональна економіка. – 2016. – № 3. – С. 142–162.
3. Соціальна економіка : навч. посіб. – 2-ге вид., без змін / [О. О. Беляєв (кер. авт. кол.), Є. Б. Ніколаєв (наук. ред.), А. В. Келічавий та ін.]. – Київ : КНЕУ, 2016. – 481, [7] с.
4. Crafts N. Globalization and Growth in the Twenties Century / N. Crafts // – IMF, 2000. – P. 27–29.
5. Добровидова Ольга. Где деньги, Зин? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http // www. geo. ru / ekologiya / gde-dengy-zin](http://www.geo.ru/ekologiya/gde-dengy-zin)
6. Пікотті Т. Капітал у ХХ столітті / Т. Пікетті ; пер. з англ. Н. Палій. – Київ : Формат, 2016. – 696 с.
7. Структурні зміни в економіці природокористування: теоретичні основи та прикладні аспекти : кол. моногр. / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. О. М. Стрішенець. – Луцьк : Вежа-Друк, 2016. – 180 с.
8. Рижков В. На 2017 рік – 18 екологічних проєктів / В. Рижков // День. – 2016. – 22 грудня. – С. 2.
9. Зима Ю. Півроку після «Грибовичів» / Ю. Зима // Дзеркало тижня. – 2016. – 17 грудня. – С.13.
10. Герасимчук З. В. Еколого-економічні основи водокористування в Україні : навч. посіб. / З. В. Герасимчук, Я. О. Мольчак, М. А. Хвесик. – Луцьк : Надстир'я, 2000. – 364 с.
11. Їжак О. Не вбивати на водопої / О. Їжак // Дзеркало тижня. – 2016. – 28 грудня. – С. 5.

References

1. Vyhryst, S. (2016). Plyvly, plyvly, a na yevroberezi vtopylisia [Swam, swam and drowned at the euro shore]. Dzerkalo tyzhnia [The mirror of the week] [in Ukrainian].
2. Naukovi dyskusiyi [The scientific discussions]. Rehional'na ekonomika [The regional economy] [in Ukrainian].
3. Bieliaiev, O. O. (2016). Sotsial'na ekonomika [The social economy]. Dzerkalo tyzhnia [The mirror of the week] [in Ukrainian].
4. Crafts N. Globalization and Growth in the Twenties Century. IMF. 2000. P. 27–29.
5. Dobrovidova, O. Gde den'gi, Zin? [Where are money, Zin?]. Retrieved from: [http//www.geo.ru/ekologiya/gde-dengy-zin](http://www.geo.ru/ekologiya/gde-dengy-zin) [in Russian].
6. Piketti, T. (2016). Kapital u XX stolitti. [The capital in the XX century]. Kyiv : Nash Format [in Ukrainian].
7. Strishenets', O. M. (2016). (Eds.). Strukturni zminy v ekonomitsi pryrodokorystuvannia: teoretychni osnovy ta prykladni aspekty [The structural changes in the economy of nature: theoretical basis and practical aspects]. Luts'k: Vezha-Druk [in Ukrainian].
8. Ryzhkov, V. (2016). Na 2017 rik – 18 ekologichnyh proektiv [In 2017 – 18 environmental projects]. Den' [The Day] [in Ukrainian].
9. Zyma, Yu. (2016). Pivroku pislia «Grybovychiv» [The half of the year after «Grybovychi»]. Dzerkalo tyzhnia [The mirror of the week] [in Ukrainian].
10. Gerasymchuk, Z. (2000). (Eds.). Ekologo-ekonomichni osnovy vodokorystuvannia v Ukrayini [Ecological and economic bases water management in Ukraine]. Luts'k : Nadstyria [in Ukrainian].

Николай Карлин. Суть, структура и механизм функционирования климатических финансов. В статье дается определение такой важной составляющей экологической экономики на глобальном, макроэкономическом, региональном и территориальном уровнях, как климатические финансы; анализируются их структура, функции и механизм функционирования, предлагаются направления решения экологических проблем в Украине за счет совершенствования финансовых инструментов с учетом мирового опыта.

Ключевые слова: экологические финансы, климатические финансы, их структура и функции, уровни климатических финансов, механизм их функционирования, экологические налоги, экологические стимулы.

Mykola Karlin. The Essence, Structure and Mechanism of Functioning of Climate Finance. The article defines such an important component of finance on the global, macroeconomic, regional and territorial levels as climate finance, analyzes their structure and mechanism of their operation, offers solutions to environmental problems in Ukraine by improving financial instruments taking into account the world experience.

In the XXIst century, humanity has entered a new stage of development that can be called a turning point in terms of environmental impact of man on nature. Scientists warn that further warming of the planet even by one degree by Celsius could lead to additional air pollution by 55 billion tons of carbon by 2050. This can lead to the fatal processes in the climate system of the Earth and passing by our planet an environmental point of no return. Therefore it is important now to develop the set of measures within the ecological system of economy to stop these processes, including the financial plan. That's why the financial system in each country has to allocate such a part as climate finance, through which influence on the suspension of global warming on the planet could be more effective.

The analysis of foreign and Ukrainian literature on the above stated issues allows us to offer the scientific community to discuss the following definition of climate finance. This is a set of financial instruments, tools, rules and regulations that promote the conservation and improvement of environmental conditions for the proper reproduction of

the inputs and sustainable development in the scale of the world and the groups of countries as well at the country level, its region, a separate territorial community.

In some developed countries, an important part of climate finance are now becoming some elements of households (fines for improper waste handling, extra income from excess electricity production and its transmission to the territorial electricity grids etc.). That's why it is advisable to develop a system of special incentives (mainly tax incentives) to encourage sponsors and patrons to invest in projects improving the climate of social reproduction at all levels: from global level to microlevel.

The structure of climate finance in current conditions should include such financial instruments as environmental taxes, incentives and penalties, as well as investments and loans to improve the climate conditions of reproduction of the inputs at all levels (international, within a particular state, region or community).

Climate finance should also include leverage, tools, norms and standards directed against those entities (states, transnational companies, individual countries, individuals) that affect climate at all levels (internationally, within a particular country, its regions, certain communities). First of all, it concerns the influence of international community on the actions of transnational companies (TNCs), that are widely not complying climate reproduction conditions, are violating environmental standards of production in developing countries.

Key words: environmental economics, climate finance, their structure, levels of climate finance, climate finance functions, mechanism of their operation, environmental taxes, environmental incentives.

Стаття надійшла до редколегії
09.02.2017 р.

УДК 330.101.542:338.48

Ірина Саух – кандидат економічних наук, докторант Житомирського державного технологічного університету, директор Житомирської філії Київського інституту бізнесу і сучасних технологій

Фінансовий потенціал підприємства як об'єкт стратегічного аналізу

Основна мета статті – уточнення категорії «фінансовий потенціал підприємства» на основі узагальнення відомих наукових підходів та формування концептуальних основ його подальшого дослідження як об'єкта стратегічного аналізу. Сформовану мету деталізовано в завданнях: 1) критично оцінити наукові підходи до розкриття змісту фінансового потенціалу; 2) виділити спільні недоліки в представлених підходах та уточнити тлумачення фінансового потенціалу; 3) запропонувати концептуальні основи для дослідження фінансового потенціалу підприємства як об'єкта стратегічного аналізу. У статті, відповідно до поставлених завдань, використано такі методи дослідження, як аналіз, синтез та порівняння – для деталізації об'єкта дослідження; логічне узагальнення й наукова абстракція – при уточненні категоріально-понятійного апарату. Об'єктом дослідження виступає фінансовий потенціал підприємства, предметом – теоретичні основи дослідження фінансового потенціалу як об'єкта стратегічного аналізу. Прикладне значення результатів дослідження – у потенційній можливості розробки нових методичних наукових підходів до формування, структуризації та стратегічного аналізу фінансового потенціалу підприємства. У зв'язку з цим визначено концептуальні основи дослідження фінансового потенціалу підприємства як об'єкта стратегічного аналізу на підставі поєднання ресурсної концепції, кібернетичного й системного підходу, теорії розвитку, теорії самоорганізації та концепції динамічних здібностей, що надало можливість поглибити розуміння його сутності (як сукупності фінансових можливостей розвитку підприємства, зумовлених наявністю достатнього обсягу фінансових ресурсів, кадрового й інформаційного забезпечення та ефективної системи управління фінансами, що спрямовані на досягнення стратегічної фінансової позиції підприємства у зовнішньому середовищі).

Ключові слова: фінансовий потенціал, стратегічний аналіз, ресурсний підхід.

Постановка наукової проблеми та її значення. В умовах складності, динамічності та високого рівня невизначеності зовнішнього середовища економічний аналіз як важлива підсистема управління підприємством зазнає глибоких трансформацій. Практично це проявляється в тому, що відомі аналітичні моделі ретроспективного характеру втратили свою значущість, що стало науковим підґрунтям для появи й розвитку моделей аналізу, орієнтованих на перспективу та формування